

DET JYSKE MUSIKKONSERVATORIUM 1927-2002

optagelser med lærere de første 50 år

Da "Det jyske Musikkonservatorium" den 7. februar 1927 slog dørene op for de første studerende, eller elever som det dengang hed, var der ikke tale om frugten af et øjeblikks begejstring, selv om de beskedne rammer, to værelser på første sal på Søndergade 10-12, unægtelig kunne pege i den retning. Sagen forholder sig stik modsat.

Århus havde i den første fjerdedel af det 20. århundrede oplevet en økonomisk vækst, som 1. Verdenskrig kun i ringe grad påvirkede. Den vellykkede store Landsudstilling i 1909 og elektriske sporvogne bidrog i høj grad til følelsen af forøget selvværd, og en fornemmelse af at være blevet Jyllands hovedstad satte sig væsentlige materielle spor. Arkitekt Hack Kampmanns mange bygninger, især Århus Teater og Toldboden på havnen udstråler selvfølelse og soliditet, og i det hele taget er mange af de bygninger, der stadig har gennemslagskraft og giver byen karakter, bygget i denne periode. Man kan blot nævne Tinghuset, Kreditforeningen på Åboulevarden, Erhvervsarkivet, Hotel Royal og Nationalbankens Århus-afdeling bag Domkirken, nu Nykredit's Århus-domicil.

Også de kommunale byggerier, især skolerne, hvoraf adskillige er opført i denne periode, bærer umiskendeligt præg af den optimisme og grundighed, der gør, at de sikkert i århundreder endnu vil være attraktive til mange formål, mens de fleste af skolerne opført i århundredets anden halvdel vil være forsvundet igen.

Musiklivet, selv i de store provinsbyer, havde trange kår i disse år, og netop Landsudstillingen i 1909, hvor en mængde musikalske arrangementer løb af stabelen, havde tydeligt vist behovet for en musikeruddannelse vest for Valby Bakke. En række fremstående borgere i Århus var sig dette fuldt bevidst, og under den evaluering, som fulgte efter udstillingen, kom idéen om et konservatorium til verden.

Når realitetsforhandlinger mellem deltagerne først rigtig begyndte i 1916, hvorfra den første forhandlingsprotokol stammer, er forklaringen sikkert den, at den nu helt glemte komponist Jørgen Dittliff Bondesen (1855-1939), der var uddannet hos Niels W. Gade, bosatte sig i Århus. Han havde undervist i klaver og teori på konservatoriet i København fra 1893 til 1901, og i Århus indrettede han sit eget konservatorium med sig selv som lærer i fagene klaver, orgel, violin og teori. Han kunne imidlertid langt fra dække behovet, og ønsket om et rigtigt konservatorium i Århus voksede sig hele tiden stærkere.

Uheldigvis var den pengeigelighed, der havde præget århundredets to første årtier, ved at rinde ud, og de økonomiske muligheder for at bygge og drive et konservatorium blev stedse ringere, mens behovet omvendt voksede.

I 1927 nedlagde Bondesen sit institut på grund af alder, men næsten samtidig flyttede kgl. kammermusik, violinisten Johan Nilsson til Århus. Han var både herhjemme og i udlandet en højt skattet solist med en stor karriere. Han havde den økonomiske styrke og den vilje og interesse, der skulle til, og samtidig forstod han at knytte de rigtige mennesker til sig, og netop i året 1927 vovede han for egen regning forsøget, og Det jydsk Musikkonservatorium blev en realitet ("d" i jydsk forsvandt desværre under det moderniseringsudvejs, der har hærget landet den sidste halve snes år).

Konservatoriet kunne fra starten undervise i næsten alle fag netop på grund af Nilssons evne til at finde – og overtale – de rette mennesker til at være med. Rammerne her tillader ikke nogen mere udførlig beskrivelse af konservatoriets historie og udvikling, men enkelte skelsættende begivenheder bliver jeg dog nødt til at dvæle lidt ved.

Konservatoriet kom godt fra start og flyttede allerede i 1928 til nyrestaurerede lokaler på Bispetorvet i en bygning, der også rådede over en ganske udmærket sal. Indvielsen fandt sted den 15. februar 1928, og Johan Nilsson havde ikke blot formået at få Kronprins Frederik, den senere Fr. IX, til at være protektor for institutionen, men havde også udvirket at Hornung & Møller stillede tre flygler og et klaver til rådighed, og han havde formået orgelfirmaet A.C. Zachariassen til at skænke et kirkeorgel med 2 manualer og pedal, og gennem sin gamle lærer Georg Høeberg havde han fået en pæn privat nodesamling, som kunne danne udgangspunkt for et egentligt bibliotek. Hans engagement og energi viste sig også derved, at han arrangerede koncerter i København for flere af de fremmeste elever, og disse koncerter fik pæne anmeldelser.

Jeg må her gøre plads for en lidt nøjere beskrivelse af denne viljestærke og entusiastiske mand. Thøger Rasmussen, der var en af de lærere, der var med fra starten, og som skulle blive den daglige leder efter Nilsson, og som jeg snart skal komme tilbage til, fortæller i heftet "Det jydsk Musikkonservatorium gennem 40 år" fra 1967:

Violinisten Johan Nilsson, der oprettede Det jydsk Musikkonservatorium i Århus 1927, er født i København 1895 som søn af en skræddermester N.R. Nilsson og hustru.

Da han var 7 år, forærede faderen ham en legetøjsviolin, der gjorde så stort indtryk på ham, at violin blev hans fremtid som musiker. En rigtig violin, han senere fik, medførte en grundig undervisning, der bevirkede, at han fra sit 12.-14. år blev elev hos Kgl. Kapelmusikus Johan Amberg, som boede sammen med sin broder, den kendte arkitekt H.C. Amberg, der bl.a. restaurerede Ribe Domkirke og Nikolaj Kirke i København.

Johan var ofte gæst i de to ungarles hjem, hvor han traf mange af den tids kendte musikere, bl.a. Carl Nielsen, og de fik stor betydning for hans fremtid som musiker.

En grundig undervisning i forbindelse med Johan Nilssons gode anlæg medførte, at han allerede som 14-årig blev optaget på Det kgl. danske Musikkonservatorium, hvor han fik den senere kgl. kapelmester Georg Høeberg som lærer.

Konservatoriets direktør, komponisten Otto Malling, overraskede snart efter Johan Nilsson med at skænke ham friplads i fire år af institutionens midler på grund af både ungdom og usædvanlige evner. Allerede i studietiden fik han engagementer i Sverige – også for at tjene til det daglige udkomme.

Som 18-årig og lige udgået fra konservatoriet gav han debut-koncert med sin lærer Georg Høeberg ved klaveret, og den fik en smuk anmeldelse i pressen.

1912-16 opholdt Johan Nilsson sig i Berlin med videre undervisning for øje, og i 1914 konkurrerede han sig blandt 19 ansøgere ind som første violinist i kapellet ved Königliches Opernhaus (den senere statsopera). 1916 vendte han hjem som rekonvalescent, men snart kom han sig og begyndte for alvor egne koncerter og dem, hvortil han var engageret, både i ind- og udland, så han i 1920-erne opnåede at blive en meget efterspurgt solist.

1925-26 boede han i Århus og rejste ud herfra til koncerter. Når han var hjemme, blev han benyttet som koncertmester i det philharmoniske orkester under ledelse af professor Robert Hansen, og det var i Århus, han fattede planen at oprette et konservatorium i byen, skønt han var klar over, at han måtte starte på et spinkelt grundlag; men hans unge hustru Magda støttede ham ivrigt, så arbejdet for dem begge trods årlige under-skud blev en lykkelig tid.

Johan Nilsson døde i 1979.

Arbejdet med konservatoriet lagde stort beslag på Johan Nilssons tid og kræfter, og hans kone var fuldtidsbeskæftiget med administrationen. Da der imidlertid ikke var indtægter af nævneværdig størrelse forbundet med arbejdet, som jo i høj grad gik ud over Nilssons solistkarriere, er det forståeligt, at han i 1932 valgte at bakke ud. Det kunne nemt være blevet konservatoriets endeligt, men her viste det sig for alvor, at de lærere, han havde knyttet til sig, var af den rette støbning. For dem var konservatoriet blevet en hjertesag, og de ønskede at overtage institutionen, selv om der var økonomiske byrder forbundet hermed. De måtte naturligvis betale for inventar og deslige, og de femten lærere der sammen overtog virksomheden, måtte optage et banklån og stille sikkerhed, før de kunne gennemføre overtagelsen. Til alt held havde Johan Nilsson, inden han forlod konservatoriet, fået knyttet en anden fremragende violinist og pædagog, nemlig kgl. kammermusikus Peder Møller til institutionen. Han var én af de femten der overtog virksomheden, og sikkert er det, at uden ham og hans helhjertede engagement ville konservatoriet være kommet i en meget vanskelig situation.

Den nye situation nødvendiggjorde en ny struktur. Konservatoriet måtte have en bestyrelse og en ansvarlig daglig leder. Lærerne valgte en bestyrelse bestående af Thøger Rasmussen, der også blev daglig leder, samt af Peder Møller og musikforfatteren Gerhardt Lyngé, der underviste i de teoretiske fag.

Om Peder Møller beretter Thøger Rasmussen, ligeledes i "Det jydsk Musikkonservatorium gennem 40 år":

Kgl. kammermusikus Peder Møller blev i Johan Nilssons tid knyttet til konservatoriet i Århus som lærer for de mere fremskredne violin-elever. Hans virke da og senere blev af stor betydning. Peder Møller var og blev et naturbarn. Han fødtes i Brønderslev i 1877, og allerede fra sit 8.-12. år optrådte han som solist ved koncerter i Vendsyssel. Da han var 12 år, blev han sendt til København, hvor han fik kgl. kapelmusikus Fr. Hilmer som lærer. I en alder af 17 år debuterede han som violinist og fik en særdeles fin presse. Derefter drog han til Paris for at få videre uddannelse, og der blev han nogle år i fuld aktivitet som violinist. 1911 blev han herhjemme medlem af Det kgl. Kapel. Sit navn som fremragende solist slog han så fast, at de fleste europæiske storbyer og Amerika sendte bud efter ham. 1914 blev Peder Møller lærer ved Det kgl. danske Musikkonservatorium, og i 1918 udnævntes han til kgl. kammermusikus. Som formand for Det jydsk Musikkonservatorium fra 1932-40 fik han stor betydning i kraft af sin kunnen og sine evner til at se på konservatoriets fremtid. Det vakte megen sorg og betød et stort tab for den unge læreanstalt, da Peder Møller døde i 1940, men han nåede at sætte sit præg på bestyrelsens arbejde, så hans mange gode idéer for fremtiden ikke blev glemt.

Peder Møller dannede trio sammen med cellisten Louis Jensen og pianistinden Agnes Adler. Denne trio, "Agnes Adler trioen", blev i 1920-erne og 30-erne regnet for at være sværvægteren i dansk kammermusik. Agnes Adler, der i 1932 fik en hjerneblødning, blev erstattet af Galina Werschenska, der kom til Danmark i 1929, og trioens fortsatte sin virksomhed frem til Peder Møllers død i 1940.

Thøger Rasmussen, der allerede flere gange er nævnt, blev altså den daglige leder og senere direktør. Han kom til at lede konservatoriet gennem alle trængsler og små og store sejre i 31 år frem til statsovertagelsen i 1963. – Det må være noget nær en verdensrekord!

Denne noble mand, hvis stilfærdige diplomati, parret med stædighed og evnen til at skabe de rette kontakter, skylder konservatoriet for en stor del sin succes og måske endda sin eksistens.

Han er født 1884 på Kalundborg-egnen, hvor hans far var friskolelærer, og det var naturligt for ham at tage en læreruddannelse på Jelling Seminarium, der havde et godt ry i friskolekredse.

Som sanger var han et naturtalent, men en konservatorieuddannelse lå langt uden for hans økonomiske muligheder. Da han efter eksamen i 1906 blev ansat ved skolevæsenet i Viby lige syd for Århus og senere ved skolevæsenet i Århus, fik han midler til at uddanne sig privat hos Vilh. Herold efter at have deltaget i sommerkurser hos Anders Brems.

I et lille hefte med erindringer fortæller den 80-årige Thøger Rasmussen selv om, hvordan det var at være professionel sanger i provinsen:

Nogle år senere studerede jeg en sommerferie i Dresden hos den kendte professor Iffert, der var ekspert i stemmelægning, for nu ville jeg også virke som privatlærer i sangundervisning, og det blev til mange elever gennem årene. Men nu kom der ofte bud efter mig som sanger fra hele Jylland. Nibe er den eneste købstad, jeg ikke har koncerteret i. Det blev i årenes løb til o. 1.000 koncerter, hvoriblandt en række oratorier, kantater og korværker. Komponisten N.W. Gades korværk "Elverskud" måtte holde for med mig som "Oluf" ved 65 opførelser. Radioudsendelser har jeg ikke tal på. De begyndte i 1924, da det endnu sorterede under postvæsenet, der sendte mig 50 kr. som honorar. Senere foregik udsendelserne fra samtlige studier i København og en mængde transmissioner fra provinsen.

Der var sådan set nok at tage fat på: Skolen, sangervirksomhed, private elever, men det var lysten, der drev værket, og det må man være taknemmelig for, når det hele ad åre ebber ud.

På den tid, jeg for alvor begyndte at virke som sanger, var det noget nyt, at en provinsboer ville søge at hævde sig blandt landets sangere. Alle kunstnere med navn var bosat i København, hvorfra provinsen kunne kalde dem til koncerter i musik- og korforeninger, mens de, der syslede med sangkunsten uden for hovedstaden, regnedes for amatører, der kunne bruges i en snæver vending.

Alt dette mærkedes også i min første sangertid, og det var årsag til, at jeg søgte de bedste lærere i faget. Vel havde jeg flere gange sunget i København, i Tivoli og ved foreningskoncerter, men det, der krævedes for grønt lys, var en offentlig koncert med alle gængse anmeldere i København. Det var dyrt, men måtte overstås. Koncerten fandt sted i Odd Fellow-Palæets sal sammen med min mangeårige ven akkompagnatør, organist K. Skytte Birkefeldt. Det var af stor betydning, at jeg ikke var begynder, men havde en mængde koncerter bag mig, var vant til at optræde, og det blev årsag til gode anmeldelser: "udpræget romance-sanger, ville være ideel som "Oluf" i "Elverskud", en stemme der i klang og syngemåde mindede om Vilh. Herold og Anders Brems", så det kunne ikke være finere. En af mine bekendte, der i Jylland var leder af en musikforening, udtrykte begivenheden med, at nu måtte jeg være blevet en betydeligere sanger. Ja der så man, hvorledes provinskunstnere bedømtes, hvis de ikke havde det københavnske stempel. Et minde om provinssangeren har jeg fra en kendt jysk by, hvor jeg i en korforening havde sunget "Oluf" i "Elverskud", og det må have været tilfredsstillende, for året efter fik jeg opfordring til at synge romancer i byens musikfore-

ning i samarbejde med en københavnsk pianist. Man bad mig sende program og honorarfordring, hvilket jeg efterkom. Stor var min forbavselse, da sekretæren meddelte, at programmet var udmærket, men honoraret faldt ham for brystet, thi pianisten fra København havde forlangt mindre end jeg, og "man kunne dog ikke byde en kunstner fra København mindre end en fra Viby". Min fordring var, som dengang andre steder, og jeg fastholdt, hvad jeg havde forlangt, idet jeg skriftligt meddelte, "at jeg ikke før havde vidst, at det var bopælen, der bestemte kunstneres honorar". Jeg fik koncerten, og det viste sig, at pianisten, der var meget dygtig, havde sit fødehjem i byen, der kunne besøges samtidig, så vedkommende ikke havde udgifter til hotel og fortæring. Men man erfarede, at det med provinsens kunstnere endnu var et problem visse steder.

Selv om Thøger Rasmussen ledede konservatoriet samtidig med, at han underviste i sang, viser det faktum, at han var nødt til at beholde sit lærerembede ved skolevæsenet frem til 1949 for at få privatøkonomien til at hænge sammen med al tydelighed, at uden entusiasme og afsavn – intet konservatorium.

Thøger Rasmussen døde i 1972.

Endnu nogle skelsættende begivenheder, der omsider førte frem til statsovertagelsen i 1963, fortjener omtale her.

Forhandlinger med Undervisningsministeriet resulterede i 1944 i en fundats, det som man senere har kaldt en styrelseslov. Den var ikke omfattende, to sider der omhandler institutionens formål, opbygning og ledelse fik ministeriets blå stempel og kongelig konfirmation – men penge fulgte ikke nødvendigvis med! Offentlige midler til kulturelle formål var dengang mere undtagelsen end reglen. Fundatsen gjorde det muligt at søge offentlige midler til driften, men sikre de ikke. De skulle altid søges for ét år ad gangen, og først i 1955 kom konservatoriet på finansloven.

Det altoverskyggende problem var lokalesituationen. Pladsen på Bispetorvet blev hurtigt for trang, og konservatoriet flyttede til lokaler i Rosensgade bag Hotel Royal, men situationen blev hurtigt igen uholdbar.

Det lykkedes i 1955 at få kommunen, hvor borgmester Unmack Larsen var meget interesseret i konservatoriets ve og vel, til at skænke en byggegrund til en fremtidig konservatoriebygning på den nuværende adresse på Fuglesangs Allé. Midlerne blev skaffet til veje, men byggetil-ladelsen lod vente på sig, og først i 1961 kunne de nye bygninger, der siden er udvidet to gange, tages i brug. Man må dog sige, at først ved statsovertagelsen i 1963 blev institutionen sikret en fremtid med en stabil udvikling.

Jeg kan ikke undlade at påpege, at Det jyske Musikkonservatorium er det eneste af landets fem konservatorier, der har til huse i bygninger, der er bygget med dette specifikke formål for øje. Alle de øvrige har hjemme i huse, der oprindeligt har været anvendt til helt andre ting!

Efter dette historiske rids, hvor mennesker og udvikling har været to sider af samme sag, vender vi os mod nogle af de musikere, der har sat deres præg på dansk musikliv og Det jyske Musikkonservatorium i særdeleshed, og som kan høres på dette CD-sæt.

Johan Nilsson er allerede udførligt omtalt. Hans pladeproduktion er lille, 3 små lakplader med seks små stykker af 2 til 3 minutters varighed. Han høres her med en lille menuet af Kuhlau indspillet i 1927. Dengang skrev man ikke på pladen, hvem der akkompagnerer og heller ikke i HMV's gamle arkiver er det omtalt, så vi ved det ikke, men menuetten spilles med varme og charme!

Peder Møllers pladeproduktion indskrænker sig også til 3 små plader indspillet 1922-24. Agnes Adler Trioen lavede ingen indspilninger, desværre. I det hele taget er instrumentalplader sjældne i Danmark før i slutningen af 30-erne. Jeg har valgt Massenet's kendte Meditation af "Thaïs" som Peder Møller, ligeledes med ukendt pianist, her spiller meget nøgternt og smukt og i grunden ret moderne uden stort portamento, som det ellers var almindeligt på den tid.

Heller ikke Thøger Rasmussens diskografi er betydelig. Den omfatter faktisk kun en enkelt plade fra 1924 på mærket Homocord. Den tekniske kvalitet er ringe, men det er vores eneste mulighed for at høre den mand, der fik så stor en betydning for konservatoriet.

Thøger Rasmussen synger I.P.E. Hartmanns "Ved Jægerhuset" (Du som har Sorg i Sinde), også her er pianisten ukendt. Sangen er repræsentativ for periodens repertoirevalg. Klassiske sangplader var dengang næsten altid enten kendte operaarier eller danske sange og romancer med overvægt af de sidstnævnte. Pladen er meget sjælden, og den her anvendte er måske det eneste eksisterende eksemplar!

Peder Møllers efterfølger som violinlærer, Emil Telmányi (1892-1988), blev født i Arad i Ungarn (nu Rumænien). Seks år gammel hørte han violinisten Jan Kubelik (dirigenten Rafael Kubelik's far) spille, og denne oplevelse blev bestemmende for hans liv. En lokal violinlærer udtalte, at hans små tykke fingre umuliggjorde en karriere, men indvilligede dog i at undervise ham. Han gjorde store og hurtige fremskridt og blev i 1905 i Budapest elev af Jenő Hubay samtidig med at han studerede komposition hos Hans Koessler som også havde været Bartók's, Dohnányi's og Kodály's lærer. Efter studietiden flyttede han til Berlin i 1911. Her førsteopførte han under Arthur Nikisch samme år Elgar's Violinkoncert og herefter gik karrieren slag i slag. Han besøgte i 1912 på pianisten Ignaz Friedman's foranledning København, hvor han traf Carl Nielsen. I 1918 blev han gift med Carl Nielsens datter, Anne Marie, og Danmark blev udgangspunkt for hans overordentlig succesrige koncertrejser.

Det nære forhold til Carl Nielsen betød, at Telmányi blev af umådelig betydning for den internationale accept af Nielsens værker. Både sonaterne

og Violinkoncerten har han opført utallige gange. Violinkoncerten ikke mindre end 70 gange i hele Europa. Hans virke ved konservatoriet var præget af engagement og entusiasme. Sammen med domorganist Georg Fjelrad tog han initiativ til at oprette en toårig forskole for at højne standarden hos eleverne inden de kom på konservatoriet, og i de 29 år, de sidste som professor, han var tilknyttet institutionen uddannede han utallige violinister, hvoraf flere blev koncertmestre i orkestrene.

Emil Telmányi's diskografi er meget omfattende. Naturligt nok indtager Carl Nielsen en central plads. Han har således indspillet både violinkoncerten og begge sonaterne (genudgivet af DANACORD) og sammen med Georg Vásárhelyi, som senere skal omtales, indspillede han i 1939 Brahms' Violinsonater (også genudgivet på DANACORD). I 40-erne og begyndelsen af 50-erne indspillede han Beethoven's Kreutzer-sonate med Victor Schiøler og Sibelius' Violinkoncert med Thomas Jensen samt soloværker af Bach. Af disse har kun Bach-værkerne været genudgivet på LP. Herudover har han indspillet en mængde plader med mindre værker både med orkestre og med klaver. Jeg har valg Saint-Saëns' Introduction og Rondo Capriccioso. Den har aldrig før været genudgivet, og vi hører her en velopløst Telmányi, der helt lever op til den betegnelse han var kendt under dengang: Violinvirtuosen Emil Telmányi! Det gælder også i Dinicu's elegante Hora Staccato, et ofte benyttet ekstranummer, hvor Telmányi bliver akkompagneret af Annette Telmányi, hustruen i andet ægteskab.

Telmányi's efterfølger som professor blev Henrik Sachsenskjold, født 1918. Også han uddannede i sine mange virkeår ved konservatoriet en stor skare af violinister, og der er vel ikke noget orkestre i Danmark, hvor der ikke har siddet en koncertmester uddannet af Henrik Sachsenskjold. Om ham fortæller professor Tage Nielsen, der var konservatoriets rektor fra 1963-83:

Henrik Sachsenskjold var elev af Kristian Sandby på Det kgl. danske Musikkonservatorium og blev videreuddannet i Paris hos René Benedetti. Han debuterede allerede som 20-årig i 1938 og viste sig snart at være sin generations vel nok mest solistisk begavede violinist. Men i øvrigt er han en usædvanlig alsidig kunstner, der også har gjort sig gældende som orkestermusiker (medlem af Det kgl. Kapel fra 1942-62 og fra 1962-65 koncertmester i Tivoli), som kammermusiker (hvilket den her foreliggende optagelse dokumenterer) og som pædagog (professor ved Det jyske Musikkonservatorium 1966-88). Og så skal hans omfattende virksomhed som dirigent (af bl.a. landsdelsorkestrene, i Danmarks Radio og i Tivoli) ikke glemmes. Selv har jeg haft den glæde at samarbejde med ham om flere af radioens børnekoncerter i begyndelsen af 1960'erne, og jeg minder her hans idérigdom og hans sikre sans for at få musikkens pointer til at gå hjem.

Hans violinspil er præget af teknisk overskud og af en sjælden rytmisk spændstighed. Hans tone er måske ikke overvældende stor, men lys og

intens. Jeg har mange gange hørt ham som solist, og ikke mindst hans forfinede og levende Mozart-spil har gjort indtryk samt hans medrivende fortolkninger af det store russiske repertoire. Han var den første herhjemme, der var solist i både Stravinskijs violinkonzert og Sjostakovitj' første.

Som konservatorielærer fik han god gavn af sin alsidighed. Han dirigerede konservatoriets orkester, han underviste i kammermusik, og på det område sparede han ikke sig selv: På en række matinéer spillede han fx engang alle Beethovens ti violinsonater sammen med forskellige klaverstuderende. Endelig havde han selvfølgelig sin hovedfagsundervisning at tage vare på, og her kan jeg fra talrige samtaler med ham bevidne, at hans viden om violinspil og store violinister på det nærmeste er udtømmelig.

Sachsenskjolds pladeproduktion er ikke stor, og jeg har valgt N.W. Gades Sonate i d-mol, som han spiller sammen med Arne Skjold Rasmussen som et fint vidnesbyrd om denne noble kunstners indlevelsesevne og kunnen. Optagelsen er fra en af hans få plader. Den bringes her med velvillig tilladelse fra EMI, Danmark.

Asger Lund Christiansen (1927-1998) blev docent i 1966 og senere professor. Som cellist er han mest kendt for sit virke i Københavns Strygekvartet, der i over et kvart århundrede var et af vore fineste kammerensembler. Han var en meget søgt lærer, og der er vel ikke noget dansk orkester, hvor der ikke sidder cellister, der er uddannet hos ham. Han var et menneske med en ukuelig vilje og en energi ud over det sædvanlige. Han bestred mange tillidsposter inden for dansk musikliv og deltog også med mange indlæg i debatter vedrørende musiklivet og konservatorieverdenen. Endelig var han manden bag pladeserien "Dansk Musikantologi", hvor det lykkedes ham gennem årene at udgive ca. 100 LP-plader med dansk musik fra renæssancen til det helt moderne. Hans forhandlingsvilje og -talent gjorde dette muligt, selv om økonomien bagved var mildt sagt skrøbelig. Jeg har selv lavet mange indspilninger til denne serie og lært ham at kende som en viljestærk, redelig personlighed med stærke meninger, som han altid var i stand til at argumentere overbevisende for. Hans pladeproduktion med Kvartetten er stor, men som solist hørte man ham ikke ofte. Jeg har her valgt en live-optagelse fra en koncert på konservatoriet i 1976, hvor han sammen med docent Aino Gliemann spiller Heises a-mol sonate. Også her mærker man den autoritet der altid omgav ham.

Pianisten Georg Vásárheleyi blev tilknyttet konservatoriet i 1946. Han blev professor i 1969. Hans betydning for sine studerende har været uvurderlig. Om ham fortæller hans efterfølger professor John Damgaard:

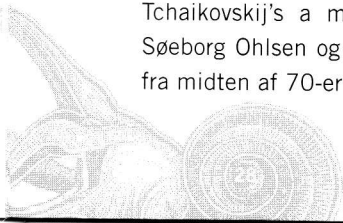
Georg Vásárheleyi er født i Arad i det nuværende Rumænien (dengang Ungarn) i 1912. Som 12-årig blev han elev af Bela Bartók, med hvem han studerede i 8 år. Siden kom han til Edwin Fischer i Berlin, og i 1935

vandt han Mendelssohn Prisen. Efter at have indledt et samarbejde med violinisten Emil Telmányi kom han i 1936 til Danmark, hvor han bosatte sig og blev nestor for flere generationer af danske pianister både ved konservatoriet i København, og frem for alt i Aarhus, hvor han var professor indtil 1982. I 1967 kom han første gang til Japan, og har på lignende vis været med til at præge unge japanske pianister. Georg Vásárhelyi tilbringer stadig halvdelen af året i Japan både som underviser og koncertgiver.

At studere hos Georg Vásárhelyi var en uforglemmelig oplevelse. Ikke sådan at man gik bort med visheden om, hvordan et stykke skulle spilles. Vásárhelyi gik altid omveje for at nå målet – ikke fordi han ikke vidste, hvordan han ville have det, men fordi han ønskede, at eleven selv skulle komme frem til resultatet. Jeg spillede engang førstesatsen af Schumanns C-dur Fantasi, der varer ca. 13 minutter, for ham. Efter lang tids pause uden et ord lød det: "Spil den igen!" Så måtte man mobilisere alt, hvad man havde til det yderste, hvorefter han naturligvis kom en i møde på alle fronter. Det kunne af og til være hårdt, men det styrkede personligheden utroligt, når det lykkedes, og man svævede altid hjem. Han var utrættelig i sin inspiration, kærlighed og trofasthed over for alle. Han accepterede ikke, at man havde anden undervisning lige før eller efter en time hos ham, for en undervisningstime tog den tid, den tog, og allerhelst så han, at vi kom i god tid før - og gerne blev langt ind i den næste studerendes time. Hans kosmopolitiske væremåde og hans enorme viden og interesse for andre kunstformer gjorde en almindelig undervisningstime til noget helt specielt. Jeg kan ikke sammenligne hans undervisning med noget andet, jeg har oplevet.

Der var (og er) noget næsten kultisk over Georg Vásárhelyi og hans koncerter. Han formår med sin koncentration at fange et publikum som kun de færreste. Hans store krav til sig selv (og sine elever) om ærligheden i udtrykket i det øjeblik musikken skabes har tit bragt ham på kanten af det mulige, hvor kun hans store tekniske overskud har bragt ham frelst i havn. At være vidne til sådanne kampe har altid givet store oplevelser. Man kan undre sig over, at CD markedet ikke er oversvømmet med dejlige indspilninger med Georg Vásárhelyi, men for det første har han som sin lærer Edwin Fischer aldrig været glad for mikrofoner, og for det andet har hans beskedenhed standset mange sådanne tiltag. Det er derfor typisk (og rigtigt) at det, vi her hører på denne CD, er en koncertoptagelse.

Georg Vásárhelyi følte sig aldrig hjemme i indspilningsstudiet, og der er kun få pladeindspilninger med ham. Udover Brahms' violinsonater med Emil Telmányi og en LP-plade han indpillede i Japan efter at han var blevet pensioneret, findes der mig bekendt kun en LP-plade med Tchaikovskij's a mol trio, som han indspillede sammen med Bertel Søeborg Ohlsen og Gunnar Tagmose. Jeg har her valgt en live-optagelse fra midten af 70-erne, hvor han spillede en koncert på Vestbirk Højskole.

Schuberts G dur sonate får her en fortolkning som for mig er uden side-stykke hvad poesi og indlevelse angår. Sådan kender vi ham fra koncerter, hvor hans repertoire ofte var Bartók, Schumann, Liszt og netop Schubert. Han kan som få tryllebinde et publikum, så salen gløder af intens medleven.

Om domorganist Georg Fjelrad fortæller hans efterfølger, domorganist Anders Riber:

Georg Fjelrad, født 19. november 1901, organist i Thisted 1922-27, St. Pauls Kirke, Århus, 1927-48, Odense Domkirke 1948-55 og Århus Domkirke 1955-73.

I alle Århus-årene var Fjelrad tilknyttet Det jyske Musikkonservatorium, de seneste 6 år som professor. Med sin karismatiske musiker-personlighed udgjorde Fjelrad en væsentlig del af det århusianske musikliv, og som en inspirerende og kompromisløs lærer prægede han flere generationer af organister. Han studerede i 1920-21 i Leipzig hos Regers nære ven og medarbejder, Karl Straube, hvis Reger-tradition han trofast forsøgte at videregive til sine elever. Regers musik var dengang ikke god tone på bjerget, og man skulle til Århus for at stifte bekendtskab med hans musik. Fjelrad blev således eksponenten for Reger-fortolkning herhjemme, selv om Fjelrads Reger-repertoire begrænsede sig til et lille antal væsentlige værker. Fjelrad havde et ambivalent forhold til Reger, han plejede at sige, at han ikke kunne døje ham på ulige datoer. Jeg har mest hørt ham spille Reger på lige datoer, og det kunne være aldeles overvældende. Blandt organister var Fjelrads navn tæt forbundet med Reger, men hans egentlige kærlighed var J.S. Bach og hans samtidige. Fjelrads spil var præget af en næsten eksplosiv udtrykskraft, og selv om hans viden var omfattende, så var hans musiceren styret af øjeblikkets instinkt.

Fjelrad følte sig for det meste utilpas ved at spille for en mikrofon, og der foreligger kun to fonogrammer fra hans hånd, nemlig Carl Nielsens Commotio fra Radiohusets koncertsal 1953 og en Reger-Lp fra Århus Domkirke fra hans senere år. Nærværende optagelse stammer fra 60-erne og er et typisk eksempel på hans Reger-fortolkning.

Georg Fjelrad har engang udtalt: "Tradition varer sjældent mere end ca. 30 år, og det er en dårlig lærer, som eleven ikke før eller siden gør oprør imod".

Oprøret kom da også, men frigørelsesprocessen var vanskelig. Selv om jeg havde min sidste egentlige lektion i 1966, kan jeg stadigvæk den dag i dag gribe mig selv i at tænke: hvad ville Fjelrad have gjort i denne situation?

Siden Straube har der vist sig andre indfaldsvinkler til Reger-fortolkningen, men noget er alligevel, forhåbentlig, blevet hængende.

Georg Fjelrad døde 1. december 1979.

Om pianisten Ellen Gilberg, født 1914, fortæller docent Claus Jørgensen følgende:

Min drøm om at komme på konservatoriet fik mig til at opsøge Georg Våsárhelyi. „Hvis De tager god undervisning og øver flittigt, kan De måske komme på Konservatoriet om 2-3 år" sagde han. „Jeg vil være bortrejst i mange måneder, men jeg ved, at Ellen Gilberg har tid".

Nok havde jeg set en helsides annonce på bagsiden af det verdensomspændende Schirmer-LP-katalog, der reklamerede for „The great Danish Ellen Gilberg", men tog fuld af skepsis ud til Hellerup; hun var nok en kedelig gammel stramtandet klavertante.

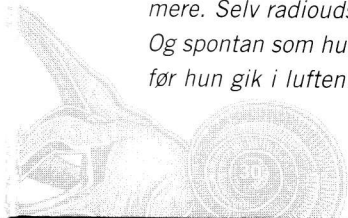
Hvilken overraskelse: Hun viste sig at være både ikke spor gammel, smuk, sjov, slagfærdig, intelligent, sprudlende og dertil et pragtfuldt menneske, men først og sidst en fantastisk pædagog: Knap 3 måneder senere var jeg optaget på Det kongelige danske Musikkonservatorium. Bekendtskabet med Ellen Gilberg udviklede sig snart til et varmt venskab og lidt efter lidt gik det op for mig, at når jeg ikke kendte hende bedre, var det fordi hun i det væsentlige havde haft sit virkefelt langt uden for landets grænser med radioudsendelser og koncerter, også på „de store tribuner", f.eks. Wigmore Hall og Carnegie Hall. Og når jeg „fik hende i gang" kunne hun i timevis fortælle om sine oplevelser med de store verdenskunstnere, som hun havde haft et nært forhold til, som f.eks. Toscanini, Arthur Rubinstein, Isaac Stern og ikke mindst hendes lærer, den franske klavernestor Isidor Philipp, for hvem hun var assistent i 6 år.

Hjemvendt til Danmark blev Ellen Gilberg docent ved Det jyske Musikkonservatorium, hvor hendes elever forguede hende. Desværre kun gennem en ganske kort årrække: Et kompliceret brud på skulderen satte en brat stopper både for hendes karriere og hendes virke som underviser.

Ellen Gilberts repertoire spændte vidt, og hun har nærmest været ambassadør for nyere dansk klavermusik i udlandet, navnlig Frankrig, USA og Canada. Ikke blot har hun her naturligvis spillet Carl Nielsens samtlige klaverværker, men hun gav også en lang række værker af nyere danske komponister deres førsteopførelse uden for landets grænser, blandt andre Niels Viggo Bentzon, Jørgen Jersild, Svend Erik Tarp, Tage Nielsen og Karl Aage Rasmussen. Også Mozart stod hende nær. Netop med to Mozart-koncerter var hun den første danske pianist, som indspillede klaverkoncerter i udlandet.

Allerhøjest nåede Ellen Gilberg måske nok med sine medrivende klanggraffinerede fortolkninger af de franske impressionister, for hvilke hun da også modtog den fornemme hædersbevisning: det franske ridderkors.

Desværre er alt for få indspilninger af denne store kunstnerinde bevaret for eftertiden. „Levende fremførelser" interesserede hende langt mere. Selv radioudsendelser insisterede hun altid på skulle være direkte. Og spontan som hun var, kunne hun godt finde på at ændre repertoire lige før hun gik i luften. Som hendes bladvender har jeg selv oplevet det!

Ellen Gilberts særkende er hendes musiks „nærvær“, poesi og uforlignelige klang (der desværre kun delvist kan fornemmes via de gamle optagelser). Kritikeren Hansgeorg Lenz karakteriserede engang hendes talent således: Som flyglets Grande Dame har Ellen Gilbert ikke sin lige i Danmark... hun kan noget ingen andre kan.

Ellen Gilberts diskografi er ikke stor. En håndfuld 78 omdr. plader fra tiden omkring 1950, en LP plade indspillet i udlandet med værker af Debussy og Ravel (bl.a. Estampes og Mirroirs) og endelig de to Mozartklaverkoncerter, F-dur K 413 og Es-dur K 449, som hun indspillede med Pro Musica orkestret i Wien som led i en samlet indspilning af Mozarts Klaverkoncerter. Begge disse LP plader udkom på plademærket VOX i 1960'erne.

Som nævnt havde Ellen Gilbert nære relationer til Isidore Philipp og ved sine koncerter spillede hun ofte et lille stykke af ham, kaldet "Spilledåsen" som ekstranummer. Det er også at høre her. Optagelsen er fra en koncert omkring 1960.

Bengt Johnsson blev ansat som professor i 1965. Han er født 1921 og uddannet som pianist hos Alexander Stoffregen og Georg Vásárhelyi og studerede i 1947 hos Walter Gieseking. I sin karriere som pianist har han stedse været optaget af den nyeste danske musik. Han har uropført en lang række kompositioner af danske komponister fra omkring 1940 og de følgende ca. 30 år. Mange af værkerne er dediceret til ham, således også Niels Viggo Bentzons Passacaglia fra 1944, som her kan høres i en optagelse fra 1973. Den har tidligere været udgivet på en LP-plade, Contemporary Danish Piano Music – desværre eksisterer masterbåndet ikke mere, og denne version stammer fra pladen.

Bengt Johnssons diskografi omfatter desuden klavermusik af Jørgen Jersild, Axel Borup-Jørgensen, Poul Rovsing Olsen, Knudåge Riisager, Rued Langgaard og Niels W. Gade.

Johnsson tog endvidere organisteksamen 1945 og blev mag.art. i musikvidenskab 1947. Han er forfatter til flere bøger, bl.a. Chopins Klavermusik (1949) og Musikkens Stilarter i Grundrids (1950). Talrige artikler fra hans hånd har gennem årene fundet vej til både danske og udenlandske tidsskrifter. Hans virke som pianist har ført ham vidt omkring i verden, ligesom han også i Skandinavien har førsteopført værker af bl.a. Boulez, Britten og Hindemith.

Gennem hele sit virke som lærer har han omfattet sine elever med varm interesse, og sjældent har nogen af dem i studietiden optrådt uden at han har overværet det.

Om guitaristinden Jytte Gorki Schmidt fortæller docent Erling Møldrup:

Guitaristen Jytte Gorki Schmidt er født i 1913. Hun var bosiddende i København, med et fint ry som en af Danmarks få kvalificerede guitaris-

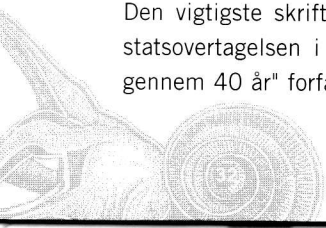
ter inden for det klassiske område, da daværende rektor Tage Nielsen i begyndelsen af 1960'erne bad hende varetage opbygningen af den nye guitaruddannelse på Det jyske Musikkonservatorium; en uddannelse som senere, ikke mindst takket være hendes indsats, skulle vise sig særdeles levedygtig. Jytte Gorki Schmidt var en af de første, der på faglig adækvat vis opfangede udlandets store guitarinteresse og blev førende blandt de pionerer der i mange år, til sidst med held, forsøgte at overvinde en vis modstand mod guitarens indpas på de danske konservatorier. Skønt egentlig autodidakt havde hun lejlighedsvis studeret hos en række fremtrædende guitarister som f.eks. Alberto Bracony og de spanske virtuoser Angel Iglesias og Francisco Alfonso som i perioder i 1940'erne og 1950'erne opholdt sig i Danmark. Gorki Schmidt var opvokset i Sydamerika og via sit kendskab til det spanske sprog opnåede hun en særlig indsigt i Spaniens og det spanske Sydamerikas guitarkultur.

Stærkt støttet af en del fremtrædende og fordomsfrie personligheder i den danske konservatorieverden, blandt andre Finn Høffding, lykkedes det hende ekstraordinært at tage en musikpædagogisk eksamen på Det kongelige danske Musikkonservatorium. Da der ingen guitarlærer var tilknyttet konservatoriet, måtte hun selv sørge for sin egen udvikling i guitarspillets tekniske aspekter. I de rent musikalske, fik hun konservatoriets direktør, pianisten Christian Christiansen som en højt skattet lærer, selvom han tidligere sammen med andre havde udtrykt megen modstand mod guitaren som konservatorieinstrument. "Skal vi nu også have gademusikanter på konservatoriet" var blandt de mere knubbede ord til den smukke og talentfulde guitaristinde, da hun tidligt forsøgte at overbevise de magtfulde konservatorieledere om, at guitaren var opmærksomhed værd som et seriøst klassisk instrument. Jytte Gorki Schmidt er kendt af en større offentlighed fra radioudsendelser og som akkompagnatør for sangeren Aksel Schiøtz på flere gramofonindspilninger. Optagelsen her af Sarabande og Passacaille af Robert de Visée stammer fra en privat Lp-optagelse.

Mange skylder Jytte Gorki Schmidt overordentligt meget, blandt andet undertegnede, der var hendes elev fra 1965 til 1972. Blandt sine særlige fortjenester ved siden af sin musikervirksomhed og pædagogiske indsats har hun oversat det spanske guitar-ikon Emilio Pujols substantielle og vigtige guitar-skole til dansk.

I julinummeret 1941 af tidsskriftet Mandolin- og Guitarspilleren blev en koncert med Jytte Gorki Schmidt anmeldt således: "Musikhistorisk Museums sal var fyldt til trængsel, ja de sidst ankomne måtte endda gå igen - der var ikke plads. Det glædede en strengemusikmand at se hvilken interesse man udviste for et af vore instrumenter. Man nød at være i selskab med guitaren, der blev så overordentligt smukt og virtuost spillet af Jytte Gorki Schmidt."

Den vigtigste skriftlige kilde til beretningen om konservatoriet frem til statsovertagelsen i 1963 er et hefte "Det jyske Musikkonservatorium gennem 40 år" forfattet af den 83-årige Thøger Rasmussen i forbindelse

med jubilæet i 1967. På ca. 50 sider gives her, set fra begivenhedernes centrum en meget personlig skildring af institutionens udvikling fra den spæde start frem til 1963.

Det er lykkeligt, at Thøger Rasmussen i sin høje alder stadig havde energi til at fuldføre dette arbejde, fordi en del af den historie som her fortælles ellers ville være umulig at grave frem i dag.

Jeg vil gerne her udtrykke en varm tak til John Damgaard, Claus Jørgensen, Erling Møldrup og Anders Riber samt tidligere rektor Tage Nielsen for deres bidrag til denne artikel.

Endvidere tak til rektor Henrik Svane og administrationschef Knud Aarup for deres interesse for og opbakning til denne udgivelse.

Henning Trab, Statens Mediearkiv, Statsbiblioteket i Århus er jeg stor tak skyldig for hans altid beredvillige og utrættelige hjælp til at finde pæne eksemplarer af de gamle plader med Thøger Rasmussen og Peder Møller.

Udvalget af værker og interpreter har været bestemt af mange, til dels modstridende faktorer. Ønsket om noget repræsentativt og substantielt er ikke altid foreneligt med den tidsmæssige begrænsning en dobbelt-CD nu engang har. Det er heller ikke altid at det, jeg allerhelst ville bringe overhovedet findes, og hvad angår de tidligste optagelser må det nærmest betegnes som et mirakel at de overhovedet eksisterer!

En hovedtanke i udvælgelsen har været at præsentere værker og interpreter, der ellers ikke, eller kun vanskeligt er tilgængelige, og for denne linie må jeg påtage mig ansvaret. Resultatet håber jeg er blevet en interessant og afvekslende tur ad smalle og næsten tilgroede stier i en hidtil ubeskrevet egn i det landskab, som udgøres af musiklivet i Danmark i årene 1927-77.

Risskov , januar 2002
Claus Byrith

Georg Vásárhelyi's, Henrik Sachenskjolds og Asger Lund-Christiansens efterfølgere, professorerne John Damgaard, klaver, Tutter Givskov, violin, og Harro Ruijsenaars, cello, kan høres i Brahms' Trio i H-Dur og Dvorak's Trio i f-moll på CLASSCD 207 fra forlaget Classico.